

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Oppland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Østre Toten

Emne: Død og begravelse

Bygdelag: Hloff sogn

Oppskr. av: Pål Gihle

Gard: Gile

(adresse): Kraby

G.nr. 93 Br.nr. 2

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *endel*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

*Silga Gihleengen 75 år husmannskone Hloff sogn
 Hæsel Spanien, kirketjener, gravet ca 55 år, Hloff -
 Marie Eng, kokke 70 år Hloff sogn.*

SVAR

Dødsvarsler.

1. Når en ser det ligger to vedtær, pinner eller fliser i kors på golvet, helst ved ovnen spørres det dødt. Ligger den lengste i øverst er det mann.

Hører en slag i vegg, på døren eller glasruter er det en i huset som er fei.

Skriker kattlinga ved husa, varslar den død på garden.

Tar to samtidig i dørvrielen fra hver sin side av døra spørres det dødt.

Når en går gjennom en dør og er for sen til å få med seg foten så den kommer i klemme spørres det dødt.

På sammenlikne hender skal ingen gjøre, da spørres det dødt.

Dødsleiet.

9. En mann som het jøgen Bräunberg, død for ca 20 år sia, han ville vært omkring 100 år nå fortalte meg engang om en gammel kone som lå og skulle dø, men det drog ut. Da fikk de en som hadde vært soldat til å skyte over henne. Han skjøt over senge mot grismuren så kalken røss tre torsdagseveler på rad. Kona døde like etter, men om det var skytinga som gjorde det viste ikke fortelleren. Det skulle ha hendt uti åstelen.

10. Hvis den døende ønsket det blev presten bidrømt.

11. Presten kom til en syke her på garden og blev vist inn i stua. Det blev vekket noen ord om hossen det stod til med den

syke, det hørtes ut for det snart kunne være stutt. Presten tok på seg prestekjolen og kragen, tok opp sognebudsstutt og fikk satt kalken og disken på et Brett. Inne hos den syke var det lagt kvit dük på et ^{lite} bord like ved senge og der stod to lys i hver sin staker. De blev tent da presten kom inn. Presten smakket litt med den syke, spürte hos det stod til. Det var ikke så rart det, men han ville nå gjerne ha presten. De av familien som ville være tilstede hadde satt seg stille, de sang et salmevers, presten leste et bibelord og talte kort over det, sa noen kristens ord og ga den syke nadverden. Etter en bønn sang de et salmevers til. Presten og de som ikke kunne være ^{igjenn} mere tok handfarvel med den syke og gikk stille ut.

13. Jeg har hørt og sett flere eksempler på det at den dionde bestemte alt om gravferden, om hvor kista skulle stå, om kranser, om salmer og gravsted. Dette siste var gjerne tatt ut flere år tidligere, hvis det da ikke var rom i familiegravstedet.

Tiden mellom dødsfallet og begravelsen.

14. Her sier vi istedet for å dø: å stryke med; stjerne av også brukt om å dø, uttrykket kan også bety å sove.
15. De som var vant til å se folk på dødsleiet så lett når døden var inntruffet. Ofte blev et speil holdt foran den dodes munn for å se om det blev dreyget. Jeg har hørt om at årelating med årelatabile er brukt for å være sikker.
16. Jeg har ikke fått høre noen bestrøing om skinnedød, men derimot om redsel for å bli skinnedød. Folk har bedt de nærmeste om å få doktoren til å åpne en julsåre, de ville la med gangdørnålen i kista og det skulle ordnes med ringeledning fra den kista skulle stå og inn i huset.
17. Når en var sikker på at døden var inntruffet blev øynene tuktet hvis de var åpne. Ole Hemby 75 år ønsket godt at det blev lagt Svinger på øyelokkene til more hans. Helge Sikkengen fortalte han hadde vært med slike og brukt søkkervann til å klister dem igjen med, andre villet sammet et firkantet klær å la på. Høndene blev foldet på brystet.

18. Så bandt de opp ^{med} underkjernen et firkle eller la en liten firklell under. Men det høies ut for at det både var og er like almindelig å legge en salmebok under haken, jeg har sett det sjøl flere ganger og vet det har vært prøvet bort salmebok til det brukt. Graveren forteller at man ofte finner salmebøker i gamle graver. (Men Kariit Sevaldsen Bangs Totensalmebok har han ikke greid å finne! dessverre!)
19. Næsten og de nærmeste av slekta blev varslat så fort som mulig.
20. Brødet fortalte at vedkommende var død, litt om dødelighet eller forholdene ved en plutselig død. Det blev gjerne spurt om når gravriktet skulle være, men det var sjelden de jirøende hadde bestemt det enda. Da det var bestemt kom bearmannen med høytidelig innbydelse.
22. Vinduet blev åpnet, men det blev hengt laken attfor. Klokker blev stanset kunne flere fortelle.
23. Det kunne gå fra et par timer til halve dagen fra den døde blev flyttet ut av sengen, og
24. lagt på et bord eller bente vasket og klødd. Kiste hadde de sjelden ferdig (det hendte dog), så liket blev lagt på en lem på låven, eller en tom sal, om sommeren på et mest mulig høyt sted. Jeg har hørt gamle folk fortelle at det blev lagt
25. halvm på lemman - likstrå.
26. Når liket er „pyntet bort“ da ligger det på likstrå, sier vi nå også selv om det ligger i en kiste uten halvm.
27. Sengetråmmen blev brent så snart som mulig etter at den døde var flyttet ut av sengen.
29. Liketrået blev brent når den døde var lagt i kisten.
30. Jeg har ikke hørt om hvor lenge det gikk fra liket blev stelt, det kunne blev gjort så snart som mulig.
31. Husets folk reiste helst bød etter en kone som var hjelpsom i slike tilfelle. For det fantes flere slike koner som var mindre gruvale enn andre, hjelpsomme og rolige og som kunne si et trøstens ord samtidig med at de ordnet opp. Det blev meg fortalt om en slik, utenom det vanlige, kunne stelte lik, skåret halver, gjellet griser og sauer --

33. Håret blev hjemmet og på kvinnen blev det flettet.
 34. Men som ikke hadde helstjegg blev barbert.
 35. Neglene blev klippet,
 36 og liket vasket.

Likkedar.

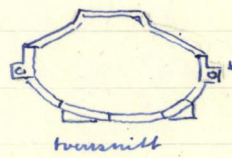
38. Det å kle lik blev kalt „å brå lik“.
 39. Likkedane kaltes og blir av eldre folk enda kalt brenning.
 40. Nå blir det kalt svøpe, men både sveiplaken og likelaken er kjent. Brenningen hadde ermer, men var åpen i ryggen.
 42. Det var sjelden den døde blev kledd i annet en likkedar, men innbælgelsen er det jo. For ca. 25 år siden blev en gammel vitkæsmann lagt ned i sine beste klar, fullt relasjonsambekte med stor skjorte og snippe, mansjetten, lirkjole, labbekr. Militære personer blev lagt ned i uniform.
 43. Til lirkjorte blev nok brudgomskjorten brukt hvis den var tilstes. Fantet det en fin hvit mansjettlirkjorte så blev den brukt. Mange enlige gamle ordnet til med brenning for seg og ville ha den så pent som mulig så langt raa rakk.
 44. Likkedar skulle helst vere av lin, men også bomull brukt.
 45. Det var å få kjøpt noe som het „lirkjorting“. Somme bestemt at de heller ville ^{ligge i} bruke sitte eget tøy enn slukt blankt kjøpt tøy.
 46. Liket skulle ha strømper, hvite av ull eller bomull, sjelden sko.
 50. Blonder blev brukt på likkedar og langs kanten av kista. En gammel kone som gjorde istand brenningen sin laget border ved å slå trull med en trullpipe og klippe rundt. Da det blev å få kjøpt kista fulgte bepyre og prute med, gjerne noe fløyelslignende stoff.
 51. Ved årsmødestiftet begynte de å kjøpe likkedar.
 52. Nå blir det for det aller meste kjøpt likkedar av et slags stoff.
 53. de blir kalt svøpe.
 54. Inga Smestuen hadde hørt at berøring av likkedar skulle hjelpe ved sykdom. (

58. Det å ha likkisten stående ferdig var ingen skikk, men det er mange eksempler på at noen hadde det.

59. Graveren forteller at for minst 80 år siden blev det brukt særskille likkisteegiter med håndferdig smiddede hoder av form som et hjerte og kors, 3 tommer lange

60. Stemper av reip var spikret til bunnene. Kløvde vintkjegger var også brukt, de var da stått gjennom sidbordene

61. og ferdig inni. En likkisteavretter som het Ole Jacob Nöhlebergengen (død 1926) laget kister av egen fasing.

tre knaster på hver side, en stang blev stått gjennom disse til å bære i.

hummitt

62. Kisten var svart. Malingen var laget av kjønnrødt og vann. Svart sand, kullstøv? blev stått på i feltet på kistebrettet, det skinte og glitret litt i kornene.

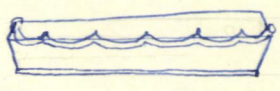
63. I 1904 blev prestem Ingebrøtzen begravet og det vakte da oppsikt at kisten var hvit, det var den første. Etter 1931 var det ikke svarte kister å få kjøpt.

65. Til underlag i kisten blev brukt halvm, hvelspan, kutterflis.

67. Kisten blev kjøpt ferdig alltid hvit.

68. Jeg har ikke hørt om at den døde fikk med seg annet enn salmebok. En rose mellom de foldete hender var brukt, eller et kors av myrt på den dodes bryst.

70. For det blev å få kjøpt blomster og kranser var det noen, f. eks. Helga Sikkengen som bændt lengder av bar, mose og tyng og hengte disse på kisten i bukter og lekker. Sten

bændt og kranser av samme materiale og blomsterpottene blev ribbet for blomster til å sette i kransene, de hadde en krone av blomster, se

hinn

72. Omkring 1910 var det brukt å stå vinregjer på liket for å sette graveren.

77. Når liket kunne stå inne i huset f. eks. på en sal, blev det prydet med baker, jeg vet om tilfelle hvor veggene var

- helt dekket med hvite laken (uten kors)
- Kisten stod på svarte skammeler, likeskammeler. Her på gården er det to slike og de har sin plass på minneringsstabburet. Fri var de ofte lånt ut ved gravrit her i leia.
78. Det blev gjerne stivd bris på gultvet der kista stod.
79. En barsal var laget av fire stolper kledd med granbar, mellom stolpene var det bygget tak, det var pyramideformet og hadde kors på toppen, alt dekket med bar, både tak og kors. En barbytte laget av granbar som blir satt nær slik at de danner tre vegger, den fjerde (trerigg) er åpen, slik er det nå, og slik var det før.
80. Både barsal og barbytte ble brukt om sommeren. Om vinteren når det var tele var det vanskelig å få ned stolper til en barsal, men var det bestemt at barsal skulle det vare, skyldte en ikke bryet med å få det istand.
81. Det var mye brukt å stiv med bar, bris inne og småhakket granbar ute, i vegene, og var det riktig fint stivde de hele tånet med hakket granbar.
82. Liket skulle ligge med benene mot døren.
83. Liket blev lagt løst på.
84. Ansiktsdinken var en tygn per linserviett, da de begynte å teigje slike ting var den helst av samme slag som jute, tynt linnvov med blonder ründt.
85. Dinken kaltes salvet (sallvett)
86. På begravelsesdagen stod kisten uten lokk så alle som ville kunne se den døde, også barn.
87. I 1926 fikk vi gravkapell ved Stoff kirke. Det er plass til ca 200, men det kommer kirken nå brukes ved særskilt store begravelse.
88. Etter vi fikk gravkapell har skikkene forandret seg. Loigehytet-lyktene når den døde forlates tyjernet har ikke det omfang som før, for det blir bare de aller nærreste som møter opp. Men folk holder likevel godt på de gamle skikkene, pynter med bar og granbuisken ja det kommer det blir balt opp barbytte enda, og de vil gjerne ha presten til, å syngje ut den døde. Det kan vere han ikke kan anledning og en annen sier da noen ord og de synges salmevers.

Lovg.

89. Så lenge tiket ~~sto~~ sto på garden skulle en fare stille. Barne
blev stadig minnet om det.
91. Sørgetiden var vanlig 1 år for den nærmeste familie og så tante
og onkler.
92. I sørgetiden måtte en holde seg mest ^{men gå i kirken} nøyaktig hjemme, ikke
holde noe lag og slett ikke gå på offentlige fester.
93. Noen spesiell sørgedrakt for menn var det ikke, de kladdet seg
i sine beste svartklær, livkjole hvis de hadde det, med svart vest
og svart sløyfe. Kvinnene hadde svartkjole som nok bare blev
brukt i begravelsen.
94. Enken gikk med sørgedrakt hele året, ingen skinnende
smykker, gulltørkjedet blev byttet med svarte matte perler.
Hun måtte bruke sørgestør, gjerne av sjiffong, kantet med søge-
krepp. Hun brukte svart ullkjole, slett ikke silke, den var for
blank. Enkestøret dekket ansiktet og kunne foran rekke nesten
til livet, fortsatte bakover helt ned på beken - svart hatt var
en selvfølge. Ikke alle brukte så lange stør. Til hverdags brukte
kvinnene sorte og hvite forklar, det skulle ikke være noe med
farver; barne skulle også være sørgekladd til hverdags ^{jentene} med
svartbrakte kjoler og guttene med mørke kler. Min hjemmets-
mann (bondetrom) forteller at disse skikkene var brukt så i hennes
hjem omkring 1920. Skikkene har holdt seg blant eldre folk
men nå forsvinner de fort.

Lyngve ut tiket.

98. Likferden kunne være på alle ukens dager untatt søndag.
99. Om begravelse sier vi gravrøl.
100. Jeg husker gravrølet etter min bestemor, i januar 1915. Kirken stod
da inne i den store stua: vilkårsbygningen, lokket var tatt av så de
som ville kunne se den døde. Det blev lagt på for folk skulle rasles der
og noen branser ^{blev de} lagt på. Kirken stod på de svarte tikestammerne. Rønde
veggene var det satt selsterakken. Det var ikke plass for alle i stua så de måtte
stå i de nærmeste rommene, i gangen og ute på trappen. På hver side av

103 Kisten stod en svart søyle med hvit serviett og ⁴lys i stake. De var
 tent for presten kom, han stod ved hodeenden av kisten. Det blev
 sungen et par salmevers av et trykt svartkantet hefte både for og
 105 etter talen. Lysene blev flyttet til side da de var ut kisten. -
 Oftest frugjikk denne høytideligheten på tønnet, kisten stod da i en
 barsal eller barhytte.

114. Det er mest alminnelig at presten møter opp i kjennet for folk
 ut ogjerne at den døde skal rynges ut. Hvis ikke presten er bedt
 om i komme (det er ved bisettelse) blir det nok i de fleste tilfelle
 holdt en liten høytidelighet med minneord og sang.

115. Det at presten er med er en gammel skikk, folk kisten det ikke ønskes.

116. Når presten ikke var med frugjikk det på samme måte. Jeg har vært med
 i en slike bisettelse, det var på en husemannsgård. Kisten stod innfor døra
 på låven som var pent pyntet med greener, det stod en granbunke
 utenfor døra på hver side, og det var blomster på kisten. En kristelig-
 sinnet mann talte vel og vakker, det var salmevers for og etter talen.

119. De nærmeste av slekta bar liket ut.

120. Det er samme skikken nå, de aller nærmeste bærer.

122. Liket skulle bæres med fotenden først.

125 se nr. 81.

128. Her har både kvinner og menn, alle som kunne, fulgt med
 til kirkegården.

131. Så lenge folk kan minnes har det vært ærefullt med lang gravreis-
 ferd, så noen my oppfatning er det ikke.

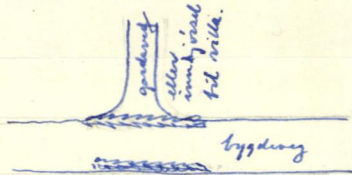
132. Vegen på tønnet kunne være skidd med bar, men like ofte var det
 lagt helt bar langs vegkanten. Ved gangdøra var det satt opp små greener,
 likevi ved gardsporten. Ofte var den bygget om til areport, jeg kjenner
 to former. - To bord blev festet til portstolpene og brygd sammen i
 toppen. Det var først laget en mengde skær i dem på innviden
 så de brygd seg lett i en fin bære. Så blev bordene kladd med
 greener, og et barkledd kors satt på toppen. Slike var det gjort
 i bestemor's begravelse 1915. Senere har je sjøl vært med i lage slike porter.
 Den avlodes initialer blev laget av myg og brygd, satt i en ramme
 og hengt opp under porten.

Disse rammene med initialer blev ofte tatt vare på og hengt på treakrigda. - Jeg har sett gangdøra her vært rammet inn med granbar som en areaport med andides initialer opppe under porten. (Jeg har også sett at denne stasen har hengt der i flere år!)

133. Det er en gammel skikk å pynte med granbar ~~der~~ i vegskillet der gravstølsferda drar forbi. I den tiden de kjørte med hest var det vanlig å gjøre det etter hovedvegen, men der er det stutt med det nå i bilenes tid. Etter bygdvegene blir det ofte gjort. Stelt granbar blir lagt i en lang smal haug tværs over vegskillet og en like lang haug blir lagt på den andre siden av vegen. Ofte blir det satt 5-6 smågraner i baret så det blir som å kjøre gjennom en liten allé. Nå er det mer stutt med å bruke smågran, folk kjøper blomster og legger oppi baret. Vegskillet blir altså stengt ihvertfall den stund de kjører forbi med den døde. Har dette også en annen mening enn å vise den døde den siste ære? Ville en på denne måten stenge vegen for døden?

134. Det er vanlig å heise flagg på halv stang i hjemmet den man er død.
135. På begravelsesdagen heiser slektninger, venner og naboer flagg på halv stang, også om de bor langt fra kirkevegen.
136. Her blir ikke flagget heist til topps når jordferdeken er over.
145. Kommunen har holdt likrogn med tett stelt trinn, det kostet 2.-kr. å låne den. Nå har den ikke vært i bruk på 10 år, et begravelsesbyrå har overtatt, med bil.
146. Hesten eller hestene, det gikk an å bruke to, skulle helst være sorte eller hvite. Hvite var regnet for å være finest.
148. Til kirkegården kjørte de alltid bare i skritt, presten kjørte foran likrognen, når han var i hjemmet. Etter likrognen kom så den mermerkede familien.
149. Hjemme kjørte de nok i trav. Den som hadde en rask hest ville ikke sitte og holde den innpå de som kjørte foran, men lot den strukke ut og fare forbi.

150. En av de eldre, mest betrodde husmenn eller gardskarere kjørte likvognen. Han fikk da gjerne kjøre for flere i nabolaget.
151. Det var kærkerete på likvognen så han satt der. Brunkte de qarhester blev de ofte leitt av to mann.
153. Jeg har hørt om en likbære som blev båret av to hester. Den hadde lenge vært å se på en gard i bygden.

På kirkegården.

156. De som skulle bære tok kisten ut av likvognen og satte den på to svarte skammeler ved kirkegårdsporten.
157. Redskaper til begravelser blev oppbevart i et skjul ved Hloff kirke.
158. Kommunen eide sekene.
159. De samme bærerne som bar kisten ut fra hjemmet bar også inn på kirkegården.
160. Likvognen blev stående på samme stedet til jordfestelsen var over og folk begynte å komme tilbake. Da kjørte de den inn i skjulet.
161. Hvis presten ikke var med i hjemmet (hvilket nok var sjelden), måtte han opp ved kirkegårdsporten.
164. Presten og klokkeren gikk bestandig foran kisten og sang, det er blitt gjort like til for et år siden. I det de begynte å syngje blev kisten løftet opp og toget satte seg i bevegelse. Det kunne være misvendiig å hvile på veien, det er likesens nå, og graveren hadde da plassert to skammeler på et beledig sted.
165. Kisten blev båret rett opp på gravkanten. Der blev den satt ned på to planker over graven og hver bærer hekket et tæng i handtakene sitt. De løftet så opp, og graveren fjernet plankene og de lot kisten sige ned. Nå brukes et særskilt apparat til nedsenkingen. Saaven jorda rundt graven var dekket med granbar. Ved inngangsdøren til kirken, og ved like hvis den døde skulle innom der, og ved kirkegårdsporten var det satt opp smågraver. I en begravels i 1915 var det

lagt granbar på begge sider av vegen fra kirkegården til graven, og i boret var det satt 150 smågraver. Nå er det stutt med denne skogødingen, det blir bare brukt svarte vimpler på svarte stenger.

Det blev alltid ringt med kirkeklodden når gravrøysferda var på vegen. Graveren holdt utkikk og når han så ferda på et bestemt sted tok han til å ringe. Fra gravrøysgården ^{senke} ~~kom~~ de ~~med~~ "ringebo" (bo = bød), det var helst en gutt som blev sent med en kurr med mat og drikke, gode baker og smørbrød, gjerne en dram og en flaske öl. Ringebøet var der i god tid så graveren rakte og spise og drikke før han ringte. Han ringte til litvoznen stanset ved kirkegårdsporten og var da ferdig med det. For Til for en 50 år siden ringte han litt da kisten var senket i graven.

Graven

169. Jeg vet at for ca 200 år siden var graven kastet opp for selve begravelsen. I en beretning fra Gile heter det at - "da tilfølgte kom på kirkegården fant de graven rijkentkastet." - Det var gjort av en iveren.

174. De satte tekors på gravene. Omkring 1800 begynte de med malmsplater, senere malmkors. Oppover mot 1900 begynte det å bli gravsteiner, fint tilhuggt. En tid var det brukt å forsette graven, det blev lagt torv rundt, inn til gravtuen, så den holdt seg slite. Oppå plantet de blomster. Det var brukt slik for 40 år siden, da begynte de å støpe sementrammer rundt gravstedet. (Nå er de fleste fjernet eller senket ned i plan med bakken).

175. Nå er folk jvnt over flinke til å pynte gravene, gjerne en gang i uken i sommertiden. Til 17. mai blir det pyntet med små flagg og til jül pyntes med gravkranser, julebrød og kornbånd. I de aller siste årene har folk begynt å tenne lys på gravene julekvelden.

Lørlige tilfelle.

176. En selvmorder som ikke hadde skamferd seg (brukt gift)

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

fikk samme still som andre (1905). Men en som hadde skutt seg sünd, skutt av seg hodet blev lagt ned slik han var.

177. Inntil 1900 blev selvmordene løftet over kirkegårdsmurén på vestsiden av hovedporten ved Sløpp kirke, helst tidlig om morgenen.

179. Graven til selvmordene lå i det nordvestre hjørnet av kirkegården „den værlige roa“.

180. Udøpte barn blev lagt ned i kisten til en voksen. Det heter da at de blev „undersatt“.

181. For tidlig fødte barn blev lagt ned på samme måten.

Gravøl

182. Vi sier gravørøl.

183. Bearmanneren var en eldre mann, ofte husmann, eller håndverker.

185. Han måtte være kledd i sin beste græs.

186. Han skulle ikke snakke om noe annet for han hadde sagt fram lekser si. Det har ikke lyktes meg å få skrevet opp vedlyden av den. Ten gammel kone sa at „de sa rumbent det samme som det stod på kortorn“.

Anders Fantind og Kone

gire sig den Ære her ved at anmode

Helene Balke og Søn

om at hedre sin afdøde Moder Pernilles Minde,
ved at ledsage hendes jordiske Levringer til Graven.

Fra Sørgehuset kl. 10 Fm. Fredagen den 22de Januar 1886

Efter endt Jordføstelse Middag.

Martinus Rognesby og Hustru

fillader sig at anmode

Helene Marie Balke og Søn

om at hedre vor afdøde Pleimordus Minde ved at ledsage hende
til Graven, fra Rognesby den 26 Oktober 1886 Kl. 11.

Efter endt Jordføstelse Middag.

188. Bearmannen skulle berettes, endelst var det å skjønke ham en dram så det hendte nok alt for ofte at det gikk full for ham sist i røtta. Tilstutt gjorde han bare å si „Ja, di skjønner skjønninge og forstir meininga“.
189. se m. 186. De elste bedebrev jeg har sett er fra 1886. Fra den tid har det vært vanlig, iallefall i gardene, å sende slike brev. Dette det blir gravkapell her er dette med bedebrev gått av bruk, idet det nå blir overtatt at alle som vil følge arvtide til gravene er velkomne.
190. Et stort gravrit varke gjerne i tre dager.
191. Det var vanlig i store gravrit at når folk kom inn i gangen fikk de en dram, en ~~mar~~ stod bak et lite bord og skjenkte. Folk var bedt til kl. 11 og trakteringen var da kaffe og kaker. Etter jordfestelsen var det middag, ut på ettermiddagen kaffe og kaker, senere kveldsmat. Så var det noe å drikke toddy, pinnis og så kaffe igjen.
194. Ved store gravrit var det bare leid hjelp, men slektingene hjalp nok til når det trengtes.
196. Sending blev sendt dagen før.
196. De som kom med den hadde alminnelige klær, ikke sørgaklær.
198. Alle som kom med sending fikk traktering, kaffe og kaker.
199. Jeg har ikke hørt om at sendingen skulle pyntes på noen bestemt måte, men jeg vet at i et gravrit på Toten var et søtteløst pyntet med innskriften „Hvil i Fred“.
201. Et stort gravrit måtte nødvendigvis vare i flere dager, for det kunne vanskelig avvikles på en dag. Det blev alltid igjen mye mat som måtte spises opp mens den var god, og drikke blev det nok heller ikke tomt for. Andre dagen var derfor slekta samlet og tredje dagen husemenn og alle gardens folk. Ved ikke å bli mange blev det straks endlere, gravritet var da overstått på en dag. Så begynte en med formiddagslag, det var kaffe, kaker og smørbrød for jordfestelsen og senere middag bare for de aller nærmeste. Slike gjøres det ofte nå når begravningen er i kommunelokalitet eller på et annet spisested. Holdes gravritet hjemme er det nok helst middag.
202. Her i bygda blev det startet bryggeri i 1850 årene, så de kjøpte öl der. Akersholffabrikket blev derfor overtatt som før, da de bryggerijøle

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Jeg har en regning fra gravvædet etter min oldemor i 1861, her er ogsaa frit opp drikkesaace. Dessverre ved jeg ikke helt sikkert hvor mange var bedt, det er nok en liste over bændre, men den har ingen dato, og si er bare karfolka nevnt, men med koner skulle det bli 70. Dette var bare på den ene leia, si det var totalt nesten like mange fra oldemors krets, antagelig var der bedt 120-140 mennesker.

" J. T. Herr Peder Evensen Lichte, i Regning med Landdr. G. W. Nissen.

1861 April 12 An	3 pd. søde Mandler à 10ct 8	" - 4 - " -
	5 - Knüst Raffinade No. 1 à 19s	" - 3 - 23 -
	1/2 - bitte Mandler	" - " - 16 -
	3 - Engl. Toost. Hvedemel	" - 1 - 12 -
	1 - Grønsabe à 12 s.	" - 1 - " -
	1 - Rosiner	" - " - 20 -
	1 - Svetsken	" - " - 16 -
	100 4" Spiger	" - " - 22 -
april 14 An	5 pd. Knüst Raffinade No. 1 à 19s	" - 3 - 23 -
-	2 Potter Bordeaux Edikte	" - 1 - 20 -
- 15 An	1 Top Raffinade vøgt. 18 5/8 pd à 22 1/2 s.	3 - 2 - 12 -
	12 pd. Engl. Hvedemel	" - 4 - 18 -
	10 - Knüst Raffinade No. 2 à 18s.	1 - 2 - 12 -
	1 - Rosiner	" - " - 20 -
	1/2 - Corinter	" - " - 11 -
	1/2 - Ingefær	" - " - 11 -
	1/2 - Camel	" - 1 - 4 -
	1/4 - Pebber	" - " - 6 -
	6 Spjel Kort a 1ort 4 sk.	1 - 2 - " -
	4 pd. Pekum a 20sk	" - 3 - 8 -
	1 Røl Tobak	" - 1 - 6 -
	1 pd. Longe The	" - 4 - " -
	1/4 - Sirup	" - " - 13 -
	1 Asket Blandsverte	" - " - 12 -
	2 sk - Røgelse à 8 sk.	" - " - 16 -
	1 Bog Papir	" - " - 10 -
	4 sk. Stegefade à 2ort	1 - 3 - " -
	200 4" Spiger	" - 1 - 20 -
	1 Asket Salen Fyretikker	" - " - 6 -
	10 pd. Havanna à 17 sk.	1 - 2 - 2 -
	2 Store 2 mindre Stegefade	2 - " - 6 -
	120 Flasker St. Julien à 32 sk.	32 - " - " -
	4 - Portviin à 60 sk.	
Som Løan :	6 Flasker Bordeaux Spiritus	
	3 - Thr. Agvarit	
An	1 Drammeglas	" - " - 14 -
Leveret tilbage	49 Flasker St. Julien.	53 - 2 - 23

Det var vanlig å spille kort i gravvædet omkring 1920.

De brukte bare ett dramglass selv i store selskaper.

203. Hjemmebygging holdt seg like lenge ved bytting, for da skulle bruden bygge for å vise at hun kunne det; men sending har nok holdt seg lengre ved gravrit enn ved bytting.
204. Nå er det sjelden med sending, enten sender en krans, avskarne blomster eller kondolansekort.
205. Å lage krans sjøl var i bruk omkring 1900, men å sende blev
206. Kranseu blev laget av bar, lyng, mose, myrt, frokkeblomster og evigetsblomster.
207. Da vi fikk gartneri i bygda ca. 1920 blev det vanlig med sløyfer, silkebånd med trykk, vers eller annen tilsen.
208. Det blir ikke lagt på kranseu eller kisten ee kommet i graven, de blir lagt på i kapellet eller i hjemmet, hvis begravelsen er fra hjemmet.
209. Når blir kisten senket til lokket med alle blomster og kranseu kommer ± jevnt med gravkanten, og stanset der med senkeapparatet. I den stillingen står de kisten til alle folk har forlatt kirkegården. Graveren tar av noen få av de peneste kranseu og legger disse oppi gravstedet, der blir de liggende så lenge de er pene.
210. Når begravelsen blir holdt hjemme, og den døde begravet fra hjemmet uten først å være bisatt i kapellet, serveres kaffe for de reiser på kirkegården. Ved hjemkomsten er det middag, senere kaffe eller kveldsmat. Angående alkohol kan det være öl og kanskje dram til maten, eller ingen av delene. Holdes begravelsen på hotell eller annet spisested kan det være formiddagslag d. v. s. bevertning bare for jordfestelsen, gode smørrebrød, kakor og kaffe, ikke alkohol. Er det middag på spisested serveres oftest 1/2 öl; ellers ikke alkohol.
211. Her holdes de aller fleste begravelsesmiddagen i kommunelokalitet.
212. Omkring 1900 var det overtatt endel dødsfall, men ikke alle gjorde det. Letter vi fikk lokalblad 1927 overtas alle dødsfall.